

Research Paper

A Futures Studies Analysis of Creative City Policymaking: A Study on Tehran City

Nafiseh Azad¹ , *Amir Nazemi² , Soheila Alirezanejad³

1. PhD Candidate, Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Future Studies, National Research Institute for Science Policy, Tehran, Iran.

3. Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

Use your device to scan
and read the article online

Citation: Azad N, Nazemi A, Alirezanejad S. (2019). [Futures Studies of Creative City Policymaking: A Study of Tehran City (Persian)]. *Journal Strategic Studies of Public Policy*, 9(32), 156-181.

Received: 04 Jun 2019

Accepted: 02 Sep 2019

Key words:

Creative city, Tehran,
Scenario planning,
Participation, Social and
economical capital

ABSTRACT

In urban sociology, one of the recent responses to “the quality of future cities” is the idea of “creative cities”. The concept of the creative city has generally been used as a form of strategic planning. This idea, as stated in Landry and Florida’s views, is inevitably tied to widespread changes in the economic and social order. The “Creative City” is one of the theoretical efforts that describe and recommend the future of the world’s metropolises with an emphasis on creative class and creative economy. In this study, using the scenario planning based on critical uncertainties, we tested the question of what the future scenarios of Tehran are for creative development. In response, the two key uncertainties extracted, using the two-step Delphi Method, are “increase or decrease in the importance of citizen participation, social and cultural capital”, and “the development of new businesses or the existing industries”. The scenarios resulting from the intersection of these two uncertainties are “creative Tehran”, “industrial Tehran”, “unstable creativity”, and “turbulent Tehran”. To shape a creative city, the best scenario is the first one, “creative Tehran”, and the worst scenario is the last one, “turbulent Tehran”. In the latter scenario, the importance of citizens’ participation and the social and cultural capital not only is lost, but the environmental pollution and the social damage in Tehran will also be worsened by the development of existing industries.

* Corresponding Author:

Amir Nazemi, PhD.

Address: Department of Future Studies, National Research Institute for Science Policy, Tehran, Iran.

E-mail: amirnazemi@gmail.com

مقاله پژوهشی

تحلیل آینده‌پژوهانه سیاست‌گذاری شهر خلاق؛ مطالعه‌ای در شهر تهران

نقیسه آزاد^۱، امیر ناظمی^۲، سهیلا علیرضائزاد^۳

۱. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. استادیار، گروه پژوهشی آینده‌اندیشی، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، تهران، ایران.
۳. دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، گرمسار، ایران.

چکیده

تاریخ دریافت: ۱۴ خرداد ۱۳۹۸
تاریخ پذیرش: ۱۱ شهریور ۱۳۹۸

در حوزه جامعه‌شناسی شهری، یکی از این پاسخ‌های متأخر به چگونگی آینده شهرها، ایده «شهرهای خلاق» است. مفهوم شهر خلاق عموماً به عنوان شکلی از برنامه‌ریزی راهبردی به کار گرفته شده است. این ایده چنان‌که در نظرات لندری و فلوریدا آمده است، ناگزیر با تغییرات بسیار گسترده در نظام اقتصادی و اجتماعی گره خورده است. «شهر خلاق» یکی از تلاش‌های نظری است که آینده کلان‌شهرهای دنیا را با تأکید بر طبقه خلاق و اقتصاد خلاق توصیف و توصیه می‌کند. در این پژوهش با استفاده از روش سناریونگاری بر اساس عدم قطعیت‌های کلیدی، این ایده آزموده شده است که «سناریوهای آینده تهران برای توسعه خلاق چیست؟». در پاسخ به این پرسش دو عدم قطعیت کلیدی استخراج شده با استفاده از روش دلفی دومرحله‌ای عبارت‌اند از: «افزایش و یا کاهش اهمیت مشارکت شهروندی، سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی» و «توسعه کسب‌وکارهای نوین یا توسعه صنایع موجود». سناریوهای حاصل از تقاطع این دو عدم قطعیت عبارت‌اند از: «تهران خلاق»، «تهران صنعتی»، «خلاقیت بی‌ثبات» و «تهران آشفته». برای شکل‌گیری شهر خلاق بهترین سناریو سناریوی اول یعنی «تهران خلاق» است و بدترین سناریو، سناریوی آخر یعنی «تهران آشفته» است. در سناریوی آخر نه‌تنها مشارکت شهروندان و سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی اهمیت خود را از دست می‌دهند، بلکه با توسعه صنایع موجود، آلودگی‌های محیط زیستی و آسیب‌های اجتماعی در تهران تشدید می‌شود.

کلیدواژه‌ها:

شهر خلاق، شهر تهران، سناریونویسی، مشارکت شهروندی، سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی

* نویسنده مسئول:

دکتر امیر ناظمی

نشانی: تهران، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، گروه پژوهشی آینده‌اندیشی.

پست الکترونیکی: amirnazemy@gmail.com

مقدمه

دنیا، آینده‌ای پیچیده و مبهم پیش‌رو دارد. ایده «شهر خلاق» یکی از نظریاتی است که در دو دهه اخیر قوت گرفته و تلاش می‌کند شکل‌گیری آینده کلان‌شهرهای دنیا را با تأکید بر مفهوم «طبقه خلاق» و «اقتصاد خلاق» توصیف کند. ایده‌ای که در سیاست‌گذاری شهری در دنیا هم بسیار مورد استقبال قرار گرفته است. در این مقاله به این پرسش پاسخ داده شده است که «سناریوهای آینده تهران برای توسعه خلاق چیست؟». افق زمانی پرسش، سال ۱۴۰۴ در نظر گرفته شده است. بدیهی است که با تغییر افق زمانی، سناریوهای مدنظر تغییر می‌یابند.

۱. ادبیات موضوع

در جهان معاصر، سه چالش کلیدی وجود دارد که ضرورت درک آینده و برنامه‌ریزی برای آن را آشکار می‌کند؛ این سه چالش عبارت‌اند از: مدیریت ریسک و عدم قطعیت؛ موضوعات توسعه پایدار و مباحث بازنگری دموکراسی (مردم‌سالاری). این چالش‌ها نیازمند ابزارها و روش‌های جدیدی برای تفکر در مورد آینده در محیطی بسیار پیچیده و نامعلوم است (**ماروین و دیگران، ۲۰۰۲: ۲۰**). اگرچه رشد شتابان شهرهای توسعه‌یافته امروز در دو قرن گذشته حاصل صنعتی‌شدن بوده است، در دهه‌های آینده، رشد شهرها بیشتر در کشورهای در حال توسعه و تحت تأثیر عواملی همچون تغییر اقلیم اتفاق خواهد افتاد. در دهه‌های آینده بیشتر در کشورهای در حال توسعه و تحت تأثیر عواملی همچون تغییر اقلیم اتفاق خواهد افتاد. این رشد سریع و اغلب خارج از برنامه شهرهای امروز را، هم محل فرصت‌ها و هم بستر مشکلات عدیده کرده است. سیاست‌گذاری شهری در این مقطع نیازمند رویکردی است که ضمن حفظ و تقویت ظرفیت‌ها، توسعه‌ای پایدار

جهان در دهه‌های اخیر رشد بی‌سابقه و خارج از انتظاری در زمینه شهرنشینی تجربه کرده است. به طوری که پیش‌بینی می‌شود که با همین روند تا سال ۲۰۵۰، حدود ۷۰ درصد مردم دنیا در شهرها زندگی خواهند کرد. رشدی که بخش بیشتر آن در کشورهای کمتر توسعه‌یافته تحقق خواهد یافت (دپارتمان جمعیت سازمان ملل، ۲۰۱۴).

آکادمی علوم انگلستان در گزارش «آینده شهرها؛ علوم شهرها و اولویت‌های پژوهش در آینده» چنین آورده است: «همه سیاست‌گذاران در هر مقیاسی، فردی یا ملی، باید متوجه باشند که شهرها چطور کار می‌کنند و چه تغییراتی در پیش دارند. تجربه زندگی مردم در شهرها چگونه است و چه چیزی مایه انگیختگی آن‌هاست. چطور سازمان‌ها و نهادها می‌توانند مؤثر و بهره‌ور باشند و چطور یک شهر زنده می‌تواند در برابر تغییر پایدار و تاب‌آور باشد» (**آکادمی علوم انگلستان، ۲۰۱۴**).

شرمن کروز و سزار ویلانوا توضیح می‌دهند که شهرها تبدیل به عاملان تغییر برای رسیدن به آینده‌ای پایدار شده‌اند. آن‌ها مدعی هستند که بحث بر سر اندازه شهرها، امنیت غذایی، سلامت و بهداشت، تغییرات اقلیمی و تاب‌آوری اجتماعات از مسائلی هستند که درک ما از آینده شهرها را تغییر خواهند داد. کروز و ویلانوا «فشار جهانی شدن»، «تأثیر و نفوذ فناوری» و «پیامدهای تنوع در سیاست‌گذاری‌های شهری» را مهم‌ترین نیروهای مؤثر بر آینده شهرها می‌دانند (**کروز و ویلانوا، ۲۰۱۴: ۱۱۶**). اما کدام رویکرد توسعه‌ای است که می‌تواند آینده کلان‌شهرها را تا حد زیادی پایدار و بهینه کند. تهران همچون دیگر شهرهای بزرگ

و دیگران، ۱۳۹۵: ۲۲). گرایش‌هایی که منجر به تلاش و رقابت برای جلب گردشگر، خلق ارزش‌افزوده از ایده، حمایت از کسب‌وکارهای خلاق و حرکت به سمت شهر خلاق بوده است. در این رقابت، شهرها یک مدل متداول را برای توسعه زیرساخت‌های شهری پذیرفته‌اند؛ به طوری که در ۴۰ سال گذشته، به تدریج نوعی برنامه‌ریزی فرهنگ‌گرا در ادبیات برنامه‌ریزی شهری به وجود آمده است (راسموسن و دیگران، ۲۰۱۰). در همین راستا سؤال اصلی که در این مقاله در پی پاسخ به آن هستیم این است که اگر سیاست‌گذاری آینده شهرتهران با اتکالی به تئوری شهر خلاق اجرا شود، سناریوهای توسعه خلاق شهر تهران کدام است؟ هر کدام از سناریوهای محتمل برای توسعه شهر خلاق در آینده، حامل چه وضعیتی برای تهران خواهند بود؟

۱-۱. پیشینه پژوهش

پیشینه این پژوهش را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: اول پژوهش‌هایی که در حوزه آینده‌نگاری شهر تهران انجام شده‌اند و دوم پژوهش‌هایی که در حوزه شهر خلاق در تهران انجام شده‌اند. مشکینی و همکاران در مطالعه‌ای با عنوان «الگوی آینده‌نگاری مدیریت توسعه پایدار شهری کلان‌شهر تهران» در سال ۱۳۹۶، روندها و پیش‌ران‌های مؤثر بر میدان تهران را مورد بررسی قرار دادند. عدم قطعیت‌های استخراج‌شده در این مطالعه عبارت است از: روند جهانی‌شدن، انجام اصلاحات در ساختار مدیریت سیاسی - سرزمینی کشور، میزان مشارکت مردم در حکروایی، تداوم و تشدید اثرگذاری اینترنت و رسانه‌های مجازی.

مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی در مطالعه‌ای با عنوان «سامان‌دهی منطقه شهری

برای شهرها به همراه داشته باشد. پدیده دیگری که چالش هزاره سوم خواهد بود، ظهور «مناطق شهری چندهسته‌ای» (پین و هال، ۲۰۰۶: ۱۰۷) است که مانند آهن‌ربایی قوی بیشترین جمعیت، فعالیت و سرمایه را به سمت کلان‌شهرهای بسیار بزرگ جذب می‌کند. مسئله‌ای که می‌تواند مشکلات را تشدید و ظرفیت‌ها را توسعه دهد.

تهران نیز مانند همه همتایان خود در دنیا هم‌کانون بحران‌های متنوع و هم‌بستر فرصت‌هاست. تهران پرجمعیت‌ترین شهر ایران - با حدود ۸/۷ میلیون جمعیت (سرشماری نفوس و مسکن، ۱۳۹۵) - پرتراکم‌ترین کانون جمعیتی کشور و پایتخت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی ایران است. این شهر دارای مشکلات زیرساختی و محیط زیستی نظیر قرارگرفتن در مجاورت بزرگ‌ترین کانون‌های ایجاد زلزله، وجود بافت وسیع فرسوده و بحران آب است (آمارنامه شهرداری تهران، ۱۳۹۵). تهران از نظر اجتماعی نیز محمل آسیب‌های اجتماعی فراوان از جمله اعتیاد، بی‌خانمانی، نابرابری درون‌شهری و حاشیه‌نشینی است (امیدی، ۱۳۹۵).

در نقطه مقابل این چالش‌های بزرگ اجتماعی، کالبدی و محیطی، ظرفیت‌های بسیار مهمی نیز در تهران وجود دارد. همان‌قدر که توسعه نامتوازن و خارج از برنامه برای تهران آسیب‌زا بوده است؛ موجب تمرکز نیروی انسانی تحصیل‌کرده، تنوع جمعیتی و گوناگونی مهارت‌های انسانی، تمرکز شرکت‌های دانش‌بنیان و همچنین مراکز و رویدادهای فرهنگی نیز شده است.

در سال‌های اخیر هم‌گام با تغییر در ماهیت توسعه و رشد اقتصادی، گرایش سیاست‌گذاران شهری به سمت صنعت‌زدایی و جهانی‌شدن بوده است (ایزدی

مدیری و عصارزاده در پژوهشی با عنوان «ارزیابی شاخص‌های شهر خلاق در پهنه فرهنگی تهران» به بررسی پتانسیل‌ها و قابلیت‌های شهر تهران به عنوان پایتخت سیاسی و فرهنگی ایران که طیف وسیع از نخبگان حوزه‌های مختلف در آن سکونت دارند پرداخته و هدف پژوهش خود را شناسایی و ارزیابی عناصر کلیدی شهر خلاق در تهران و پهنه فرهنگی آن اعلام کردند.

ملک‌مختاری و امینی قشلاقی در پژوهشی با عنوان «بومی‌سازی و تبیین شاخص‌های مکانی و فضایی شهر خلاق در کلان‌شهر تهران» با تأکید بر برخورداری شهرهای ایرانی از پیشینه تاریخی در زمینه شهرنشینی و تجربه‌کردن تحولات سریع تاریخی در برهه‌های مختلف، استدلال می‌کنند که این شهرها از متنوع‌ترین شهرها در دنیا به حساب می‌آیند. بنابراین از دید آن‌ها شناسایی این قابلیت‌ها، سرمایه‌گذاری، تقویت، بهینه‌سازی و در نهایت نمود عینی آن‌ها در شاخص‌های مکانی و فضایی شهرهای ایرانی می‌تواند زمینه‌ساز حرکت شهرها به سمت شهر خلاق باشد.

در یک جمع‌بندی کلی از مطالعات انجام‌شده در حوزه شهر خلاق مشاهده می‌شود که اولاً بیشتر این مطالعات در حوزه «جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری» انجام شده است؛ در نتیجه، بخش عمده‌ای از نتایج و دستاوردها حول «فضای کالبدی شهر» تدوین شده است. دوم اینکه برداشت غالب از نظریه شهر خلاق متمرکز بر سویه اقتصاد خلاق و کسب‌وکارهای نوین بوده است و عموماً از شرایط اجتماعی لازم برای تحقق شهر خلاق به‌سادگی عبور کرده است. این در حالی است که نگاهی به ادبیات نظری در این حوزه نشان می‌دهد که شرایط اجتماعی شکل‌گیری طبقه خلاق و اجتماعات خلاق در شکل‌گیری شهر خلاق

تهران - کرج» در سال ۱۳۹۶ روندهای زیر را برای کلان‌شهر تهران استخراج کرده است: افزایش جمعیت منطقه شهری تهران - کرج به ۱۹/۲ میلیون نفر در افق ۱۴۱۵، افزایش جمعیت استان تهران تا ۱۵/۷ میلیون نفر در افق ۱۴۱۵، افزایش جمعیت شاغل در منطقه شهری تهران - کرج تا ۷ میلیون و ۲۴۴ هزار نفر، تداوم روند تمرکززدایی اقتصادی از تهران، افزایش خانوارهای منطقه شهری تهران - کرج به ۷/۳ میلیون خانوار (اضافه‌شدن ۲/۱ میلیون خانوار جدید به منطقه)، افزایش مصرف آب به میزان ۵۸۹۲ میلیون متر مکعب در سال ۱۴۲۰، افزایش تقسیمات سیاسی و تفرق فضایی - اداری در منطقه.

شهرداری تهران در مطالعه‌ای با عنوان «آینده‌نگاری کلان‌شهر تهران؛ سناریوهای پیش‌رو در افق ۱۴۰۴» در سال ۱۳۹۷ کلان‌روندهای زیر را برای کلان‌شهر تهران استخراج کرده است: افزایش حضور زنان در جامعه؛ افزایش سالخوردگی جمعیت؛ افزایش تنوع در سبک‌های زندگی؛ تداوم و افزایش شدت خشکسالی و رشد شبکه‌های اجتماعی. در این مطالعه برای تهران ۱۴۰۴ چهار سناریو تدوین شده است: قهرمان تنها، تهران آفتابی، تهران پرآشوب و تعادل معیوب.

کاظمیان و افشار در پژوهشی با عنوان «تحلیل راهبردی تأثیر شهر خلاق بر توسعه پایدار شهر تهران» تأثیر شهر خلاق بر توسعه پایدار شهر تهران را بررسی کرده و استراتژی‌هایی برای توسعه پایدار شهر از منظر شهر خلاق ارائه کرده‌اند. بر اساس تحقیق انجام‌شده تأثیر شاخص‌های تکنولوژی، استعداد، طبقه خلاق، (حضور) دانشگاه‌ها و تنوع سبک زندگی بر توسعه پایدار شهری معنادار و مثبت ارزیابی شد.

اهمیتی حیاتی دارند و از ستون‌های شکل‌گیری شهر خلاق به حساب می‌آیند.

۱-۲. مبانی نظری

شهر خلاق، امروز نه فقط یک ایده و تئوری، بلکه یک نشانه نمادین برای رویکرد توسعه شهری بر اساس نوعی بینش اقتصادی است. در این حوزه «خلاقیت» حامل ایده تغییرات رادیکال و یگانه محمل آن است. ایده اصلی «شهر خلاق» در اواسط دهه ۹۰ و به عنوان ایده‌ای پیشرو در زمینه سیاست‌گذاری فرهنگی شکل گرفت (ویکری، ۲۰۱۱: ۲). اولین بار دبور در سال ۱۹۶۷ با مفهوم «شهرتماشایی یا نمایشی» ایده تلفیق فضاهای اقتصادی و فرهنگی در مقیاس انسانی - در موضوعاتی نظیر فضاهای مولد جدید، مجموعه‌های فرهنگی و به نمایش درآوردن محیط‌های بصری - را مطرح کرد. مطرح‌شدن ارتباط فرهنگ با ابعاد کالبدی و اقتصادی شهر توسط دبور، کم‌کم زمینه را برای ظهور ایده شهر خلاق در دهه ۱۹۸۰ میلادی فراهم کرد. عبارت «شهر خلاق» از اواخر دهه ۸۰ میلادی توسط چارلز لندری مطرح شد. از نظر او «خلاقیت و نوآوری همواره جریان زندگی‌بخش به شهرها بوده‌اند» (هال، ۱۹۹۹: ۱۲). شهرها نیاز به خلاقیت دارند. این نیاز نه به خاطر دستیابی به رقابت در صنایع با ارزش افزوده جدید، بلکه برای حل مسائل اجتماعی است (قربانی، حسین آبادی و طورانی، ۱۳۹۲: ۳). از دید لندری و بیانچینی «دلایل ویژه‌ای برای اندیشیدن به مشکلات شهرهای امروز در قالب خلاقیت یا نبود آن وجود دارد». آن‌ها معتقدند: «امروز بسیاری از شهرهای جهان با دوره بسیار سختی از انتقال روبه‌رو هستند» (لندری و بیانچینی، ۱۹۹۵: ۱۰).

بحث شهر خلاق با تغییر رویکردهای سنتی، بسته

و سلطه‌طلبانه به شهر و مدیریت شهری، محیط و بستری را فراهم می‌کند که در آن مسائل شهری به صورت خلاقانه و با تفکر جمعی صاحبان اصلی فضاهای شهری یعنی شهروندان و صاحبان مشاغل در کنار مدیران و برنامه‌ریزان شهری مورد بررسی قرار می‌گیرند (خان سفید، ۱۳۹۱: ۸). ریچارد فلوریدا در سال ۲۰۰۲ با بسط ایده شهر خلاق و مرکزیت‌دادن به نقش «طبقه خلاق» و با بهره‌گیری از نظریات پیشینیان، از جمله جین جیکوبز گام مهمی در سیاست‌گذاری شهری بر اساس ایده شهر خلاق برداشت. جیکوبز در کارهای خود بر اهمیت شهرهای خلاق برای توسعه اقتصادی - اجتماعی تأکید کرد. برای جیکوبز کلید محیط‌های شهری خلاق در گرو تنوع فضایی، اقتصادی و اجتماعی است (جیکوبز، ۱۹۹۲).

یکی از بسط‌های نظریه فلوریدا، مفهوم «طبقه خلاق» و توسعه فرهنگی شهر بر اساس رشد خلاقیت‌ها و فرهنگ شهر است. او بر مؤلفه‌های فرهنگی برای توسعه شهر و جذب یک «طبقه خلاق» یا «کارگران ماهر با تحرک مکانی بالا و دارای دانش» تأکید می‌کند (فلوریدا، ۲۰۱۲: ۶۹) و به این ترتیب شهر خلاق یعنی جایی که «... تنوع فرهنگی پذیرفته می‌شود و ظهور خلاقیت در تمامی اشکال آن مورد حمایت قرار می‌گیرد. مردم می‌توانند در زندگی هر روزشان از فعالیت‌های خلاقانه لذت ببرند. هنرها به مثابه یک ضرورت آموزشی نگریسته می‌شوند و خلاقیت به مثابه یک مهارت ارزشمند در عصر اطلاعات در نظر گرفته می‌شود. هنرها برای نقش مهم‌شان در مزایای اقتصادی، روحی، ذهنی و اجتماعی‌شان، ارزشمند به حساب می‌آیند» (دوکسبری، ۲۰۰۳: ۵) فلوریدا در توضیح جغرافیای اقتصادی خلاقیت از سه عنصر فناوری، استعداد و رواداری بهره می‌برد. از نظر او

۲. روش‌شناسی پژوهش

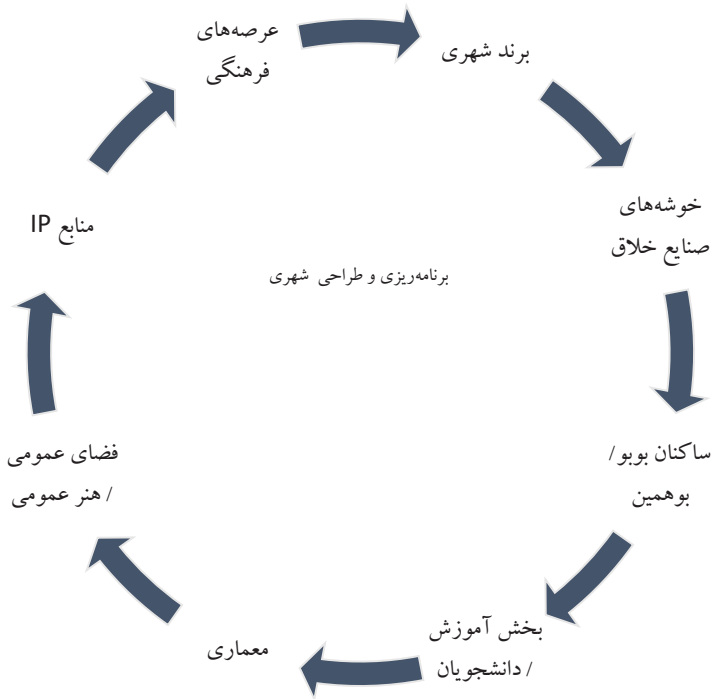
روش تحقیق حاضر در چارچوب روش‌های آینده‌پژوهانه دسته‌بندی می‌شود. به عقیده زئی‌آمارا آینده‌پژوهی عبارت است از: «هر تلاش نظام‌مندی که در جهت اصلاح فهم ما از پیامدهای آینده، ناشی از توسعه و انتخاب‌های کنونی باشد. به عبارت دیگر هر تلاشی که در جهت روشمند کردن فرضیات و برداشت‌های ما درباره آینده باشد. این تلاش‌ها به سه دسته تقسیم می‌شوند: استنتاج آینده‌های احتمالی (هنر آینده‌گرایی)؛ استنتاج آینده‌های ممکن (علم آینده‌گرایی) و استنتاج آینده‌های مطلوب (سیاست و روان‌شناسی آینده‌گرایی)» (عیوضی، ۱۳۹۵: ۱۷۹). به عقیده وندل بل، کشف یا ابداع، آزمودن و ارزیابی و پیشنهاد آینده‌های ممکن، محتمل و مرجح، اهداف آینده‌پژوهی به شمار می‌آیند (بل، ۱۹۹۶: ۳۴). سناریونگاری بر اساس منطق شهودی و عدم قطعیت‌های بحرانی انجام شده است. داده‌های اسنادی در بخش «مفاهیم کلیدی» و «پیشران‌ها» از مطالعات پیشین، ترازبایی و منابع رسمی آمار و داده استخراج شده است.

۲-۱. سناریونگاری

ماهیت اصلی تفکر سناریویی یا برنامه‌ریزی برپایه سناریو درباره پیش‌گویی درباره آینده نیست، بلکه توسعه این توانایی است که چطور در برابر عدم قطعیت‌ها صفا‌رایی می‌کنیم. اگر آینده غیرمشخص و همراه با عدم قطعیت است، پس ما آزادیم تا آینده‌های مختلف را در یک چارچوب منظم کندوکاو کنیم. روش سناریونویسی بیش از هر چیز با عدم قطعیت‌ها سروکار دارد (علیزاده، ۱۳۹۴: ۲۷۱). مفهوم سناریونگاری به شیوه‌ای که امروز درک و پیاده‌سازی می‌شود، بیشتر محصول کار هرمان کان

رواداری به معنای باز بودن، شمولیت و تنوع نسبت به همه خرده‌فرهنگ‌ها، نژادها و روش‌های زندگی است. استعداد شامل کسانی می‌شود که تحصیلات دانشگاهی دارند و فناوری عملکرد هم‌زمان انباشت نوآوری و فناوری‌های نوین در یک منطقه است (فلوریدا، ۲۰۱۲: ۴۰۲). فلوریدا همچنین در مورد هم‌بستگی داخلی این سه عامل با یکدیگر بحث می‌کند. او می‌پرسد کدام یک از این سه عامل بر دیگری برتری دارد؟ «آیا زندگی کردن در یک محیط باز و متنوع به ساختن آدم‌های با استعداد و خلاق کمک می‌کند ... یا به سادگی دورهم‌بودن این آدم‌ها یک محیط را تبدیل به مکان خلاقیت می‌کند؟ من معتقدم هر دو با هم پیش می‌روند اما اولی مهم‌تر است. مکان‌هایی که موانع کمتری برای پیوستن غریبه‌ها دارد دستاوردهای خلاقانه بیشتری دارد» (فلوریدا، ۲۰۱۲: ۴۰۵).

به نظر می‌رسد در تفکرات نظریه‌پردازان نظریه شهر خلاق چند عنصر اساسی قابل توجه است. ویکری در کار خود با عنوان «فراتر از شهر خلاق، سیاست‌گذاری فرهنگی در عصر کمبود» می‌نویسد: «یکی از اصول برانگیزاننده چارچوب اصیل شهر خلاق این است که شهر خودش یک محصول خلاقانه است و توسعه شهر به عنوان یک عرصه، چارچوب و پلتفرم برای خلاقیت خود نیازمند کنش خلاق است. کنشی که انتظار می‌رود سیاست‌گذاری فرهنگی برآمده از مشارکت روشنفکرانه خلاق با شرایط و فرایندهای تولید فرهنگی آن را به وجود بیاورد» (ویکری، ۲۰۱۱: ۵). درنهایت با نگاه به مجموع نظریات متفکران حوزه سیاست‌گذاری شهری با رویکرد شهر خلاق، می‌توان مؤلفه‌های شهر خلاق را در تصویر شماره ۱ خلاصه کرد.

تصویر ۱. مؤلفه‌های شهر خلاق در آرای متفکران شهری (منبع: نگارنده)

اصلی این روش در تصویر شماره ۲ قابل مشاهده‌اند.

۳. یافته‌های پژوهش

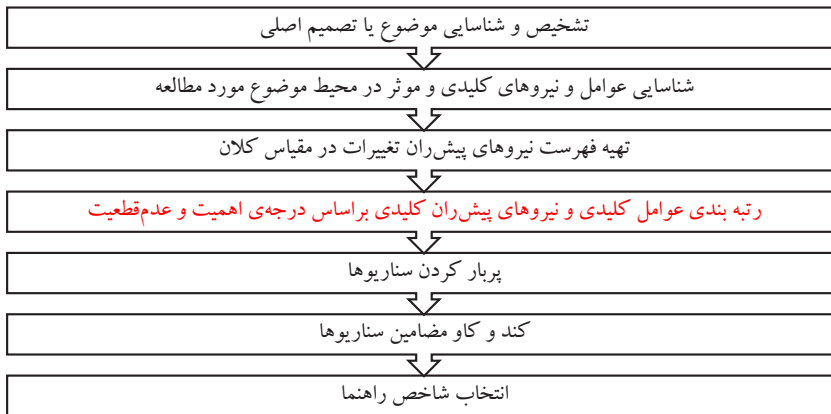
۱-۳. گام اول: تشخیص یا شناسایی موضوع یا تصمیم اصلی

در این مقاله موضوع اصلی «امکان‌پذیری توسعه شهر تهران به‌عنوان یک شهر خلاق در افق ۱۴۰۴» است.

۲-۳. گام دوم: شناسایی عوامل و نیروهای کلیدی و مؤثر در محیط موضوع مورد مطالعه

عوامل و نیروهای کلیدی در ارتباط با شهر خلاق

است. او در دوران جنگ سرد از سناریونگاری برای تحلیل رویدادها استفاده کرد (فای و رندال، ۱۹۹۷: ۱۷). از دیدگاه هاس و هونتون، سه رویکرد کلی در سناریونویسی عبارت‌اند از: منطق شهودی، منطق تأثیرات بر روندها، منطق تأثیرات متقابل (هاوس و هونتون، ۱۹۸۷: ۲۲). رویکرد الف به دلیل تأکید بر روش‌های کیفی، در مقابل روش‌های ب و ج که بر ابزارهای کمی تمرکز دارند، در مطالعات اجتماعی و سیاسی بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد (وحید مطلق و دیگران، ۱۳۸۷). در این پژوهش نیز از روش عدم قطعیت‌های بحرانی شوارتز (شوارتز، ۱۹۹۱: ۳۷) که ذیل رویکرد منطق شهودی است، به دلیل غلبه مفاهیم اجتماعی استفاده شده است. گام‌های

تصویر ۲. گام‌های اصلی روش سناریونگاری بر اساس منطق شهودی

۳-۴. گام چهارم: رتبه‌بندی عوامل کلیدی و نیروهای پیش‌ران کلیدی بر اساس درجه اهمیت و عدم قطعیت

اصلی‌ترین بخش هر فرایند سناریونگاری شناسایی عدم قطعیت‌های کلیدی یا بحرانی است. عدم قطعیت‌های کلیدی آن دسته از عدم قطعیت‌هایی هستند که هم‌زمان دارای دو ویژگی داشته باشند: عدم قطعیت عمیق و تأثیرات و اهمیت بالا درباره موضوع پژوهش^۱. در این مطالعه برای استخراج دو عدم قطعیت کلیدی از روش دلفی در دو مرحله استفاده شده است که مراحل و نتایج آن به شرح زیر است:

۳-۴-۱. دلفی

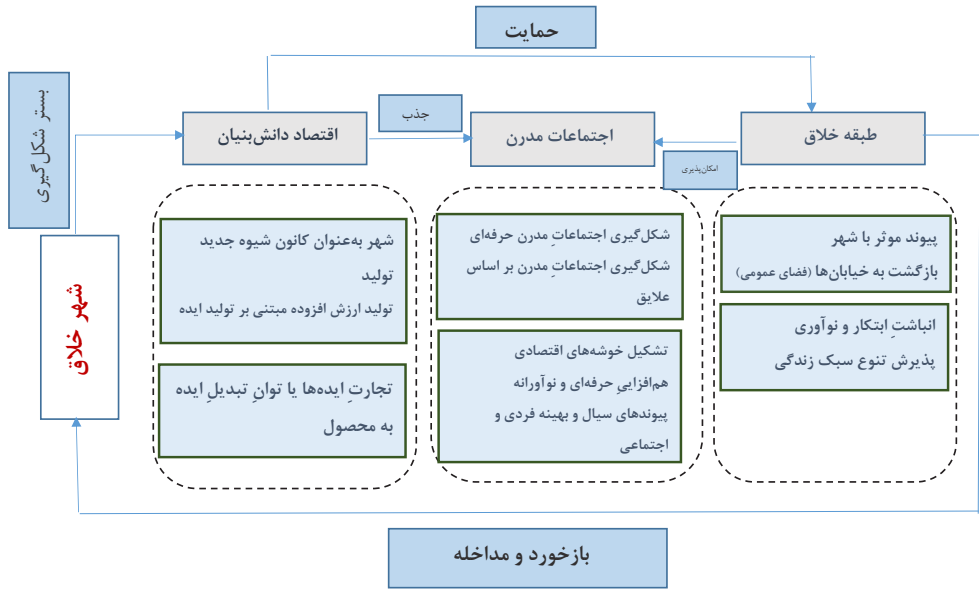
در این مطالعه برای استخراج مهم‌ترین بخش داده‌ها یعنی دو عدم قطعیت کلیدی از دلفی به عنوان

۱. به این دلیل که در اغلب مطالعات دو عدم قطعیت کلیدی شناسایی شده و سناریوها از تقاطع آن‌ها ساخته می‌شود، به این رویکرد از سناریونگاری، سناریوهای دو در دو نیز گفته می‌شود (اوگیلوی و شوارتز، ۱۹۹۶: ۳۲).

با روش مطالعات اسنادی و بر اساس مبانی نظری و مطالعات پیشین جمع‌آوری و سامان‌دهی شده‌اند. در تصویر شماره ۳ این عوامل و نیروهای کلیدی جمع‌بندی شده است.

۳-۳. گام سوم: تهیه فهرست نیروهای پیش‌ران تغییرات در مقیاس کلان و رتبه‌بندی اولیه آن‌ها بر اساس اهمیت

برای تحلیل محیط پیرامون تهران به عنوان شهری خلاق و موضوع این مطالعه، از روش پویش محیطی STEEP به عنوان ابزار تعیین آینده ممکن و محتمل (میرشاه‌ولایتی و دیگران، ۱۳۹۳) استفاده شده است. به پیشنهاد خبرگان و بر اساس نیاز خاص این مطالعه، بخش «فضایی» به حوزه‌های مورد مطالعه اضافه شده است. پس از شناسایی و جمع‌آوری همه پیش‌ران‌ها از خبرگان مشارکت‌کننده در این مطالعه خواسته شده است که نمره‌ای بین یک تا پنج بر اساس اهمیت پیش‌ران‌های استخراج‌شده در نظر بگیرند. جدول شماره ۱ میانگین نمره هر پیش‌ران را نشان می‌دهد که به صورت عبارت یک عدم قطعیت بازنویسی شده است.

تصویر ۳. عوامل و نیروهای کلیدی شهرخلاق (منبع: نگارنده)

۳-۴-۳. پرسش‌نامه دلفی عدم قطعیت‌های کلیدی

برای تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی، پرسش‌نامه دلفی تهیه و چالش‌های دوگانه (چنان‌که در جدول‌های شماره ۳ و ۴ آمده است) در اختیار ۵۰ نفر از خبرگان قرار گرفت و در نهایت ۳۲ نفر به پرسش‌نامه پاسخ دادند. این پرسش‌نامه‌ها به صورت پست الکترونیکی برای خبرگان ارسال و پیگیری‌های شخصی برای بازگشت آن‌ها نیز انجام شد. دو مرحله دلفی در زمانی حدود چهار ماه انجام شد. برای هر چالش، چهار سؤال پرسیده شد. این چهار سؤال عبارت بودند از: درباره پاسخ‌دهی به این پرسش تا چه حد خود را خبره می‌دانند؟ پیش‌بینی می‌کنید کدام‌یک از دو حالت چالش دوگانه، در آینده در کشور و یا حوزه کلان‌شهر

فرایندی ساختاریافته برای جمع‌آوری و طبقه‌بندی دانش موجود نزد گروهی از کارشناسان و خبرگان، استفاده شد. این روش از طریق توزیع پرسش‌نامه‌هایی در بین این افراد و بازخورد کنترل‌شده پاسخ‌ها و نظرات دریافتی، در دو مرحله انجام شده است.

۳-۴-۲. اطلاعات آماری پاسخ‌دهندگان

از آنجایی که «شهرداری تهران» حامی مالی این پروژه به عنوان رساله دکتری بوده است، بخش مهمی از خبرگان دعوت‌شده در دور اول و دوم دلفی از مجموعه سیاست‌گذاری و اجرایی مدیریت شهری بودند که دست‌اندرکار تدوین و اجرای برنامه‌های جاری و توسعه‌های شهری نیز هستند. جدول شماره ۲ مشخصات خبرگان پاسخ‌دهنده را به اختصار نشان می‌دهد.

جدول ۱. پیشران‌های استخراج‌شده از مرحله اول مطالعه بر اساس میانگین رتبه‌بندی طیف لیکرت

میانگین کل	نیروی پیشران	حوزه
۴/۳۳	مهاجرت نخبگان و طبقه خلاق به تهران در برابر مهاجرت کارگران بی‌مهارت	اجتماعی
۲/۸۳	مهاجرت جمعیت به تهران در برابر مهاجرت جمعیت از تهران	
۳/۵۰	تغییر سبک زندگی و فرهنگ مصرف در برابر تداوم وضع موجود	
۴/۱۷	رشد و توسعه سازمان‌های مردم‌نهاد در برابر رشد تصدی‌گری دولتی	
۳/۳۳	توسعه احزاب در برابر سرکوب سیاسی	
۴/۸۳	حمایت از مراکز آموزشی در برابر خصوصی‌سازی آموزش	
۴/۰۰	افزایش اهمیت سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی در برابر کاهش اهمیت سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی	
۴/۰۰	افزایش اهمیت گفتمان امنیت اجتماعی در برابر افزایش گفتمان امنیتی	
۳/۱۷	افزایش احساس عدالت در برابر افزایش احساس بی‌عدالتی	
۴/۳۳	افزایش آزادی‌های مدنی در برابر سرکوب جامعه مدنی	
۴/۳۳	مهاجرت طبقه خلاق از تهران به خارج از کشور در برابر پایداری سکونت در تهران	اقتصادی
۳/۶۷	افزایش دسترسی مردم به رسانه و شبکه‌های اجتماعی در برابر افزایش سیاست فیلترینگ	
۴/۵۰	افزایش تنوع فرهنگی (مصرف کالاها و فرهنگی) در برابر یکسان‌سازی فرهنگی	
۴/۸۳	توسعه سیاست‌های افزایش کارآفرینی محلی در برابر سیاست‌های توسعه اشتغال ملی	
۳/۶۷	رشد و توسعه شرکت‌های دانش‌بنیان در برابر رشد شرکت‌های موجود	
۴/۱۷	توسعه صنایع خلاق و فرهنگی در برابر توسعه صنایع موجود	
۴/۳۳	توسعه صنعت توریسم در برابر محدود شدن توریسم	
۴/۳۳	اجرایی شدن قانون مالکیت معنوی در برابر تداوم وضعیت موجود	

حوزه	نیروی پیشنهاد	میانگین کل
	تمرکززدایی سیاسی و اداری از تهران در برابر افزایش تمرکز در تهران	۴/۱۷
	افزایش حضور در فضای عمومی و امکان زندگی شبانه در برابر بسته‌تر شدن فضای عمومی	۲/۳۳
فضایی	توسعه کارکردهای فراملی تهران در برابر تحدید کارکردهای فراملی	۴/۵۰
	سیاست توسعه اقتصادی شهر و منطقه در برابر سیاست‌های انتقاضی	۴/۰۰
	افزایش هویت مکانی در برابر روند هویت‌زدایی	۲/۶۷
سیاسی	حکمروایی خوب شهری در برابر حکمروایی استبدادی	۴/۶۷
	پاسخگویی به مردم در برابر عدم پاسخگویی	۴/۶۷
فناورانه	حرکت به سمت ایجاد شهر هوشمند در برابر تداوم وضع موجود	۲/۶۷
	توسعه صنایع با فناوری پیشرفته در برابر توسعه صنایع موجود	۲/۵۰
زیست‌محیطی	نگرانی جهانی از پیامدهای اثرات زیست محیطی فعالیت‌ها در برابر بی‌توجهی جهانی	۴/۱۷
	افزایش مطالبه کیفیت و زیست‌پذیری محیط سکونت در برابر کاهش مطالبه‌گری	۴/۸۳

شاخص تخصص برای اکثر پرسش‌ها، بالای ۵۰ و میانگین شاخص‌های تخصص ۱۸ پرسش، معادل ۵۱/۳۴ بوده است. برای تعیین عدم قطعیت‌های کلیدی با توجه به تحلیل‌هایی که در بخش قبل توضیح داده شد، لازم است مراحل زیر برای تحلیل عدم قطعیت‌ها و استخراج عدم قطعیت‌های کلیدی که فضای سناریوها بر اساس آن‌ها ساخته می‌شود، انجام گیرد:

۱. محاسبه شاخص اجماع: محاسبه شاخص اجماع نشان می‌دهد که خبرگان درباره پرسش «افزایش و یا کاهش سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی» (با شاخص اجماع ۰/۲۲) و «اجرا شدن و اثرگذاری قانون مالکیت معنوی و یا عدم اجرا و

تهران تا افق ۱۴۰۴ رخ خواهد داد؟؛ صرف‌نظر از پیش‌بینی وقوع عدم قطعیت، کدام حالت را برای کلان‌شهر تهران مطلوب می‌دانید؟؛ وقوع هریک از دو حالت فوق، برای سیاست‌گذاری در این حوزه، تا چه میزانی اهمیت دارد؟. میزان اهمیت هریک از عدم قطعیت‌ها از طریق پرسش در خصوص اهمیت آن برای سیاست‌گذار در یک طیف لیکرت پنج‌گانه به دست آمد.

۳-۴-۴. جمع‌بندی نتایج دلفی دومرحله‌ای

از میان ۳۲ خبره مشارکت‌کننده در پاسخگویی به سؤالات در دور اول ۲۸ نفر و در دور دوم ۲۳ نفر به سؤالات پاسخ دادند. محاسبات نشان می‌دهد میزان تخصص خبرگان درباره پرسش‌ها، مناسب بوده است.

جدول ۲. مشخصات خبرگان شرکت‌کننده در دلفی

ردیف	حوزه	تعداد نفرات	تخصص
۱	سیاست‌گذاری	۶	اجتماعی - فرهنگی (کمیسیون و کمیته‌های اجتماعی شورای شهر تهران؛ کارشناسان مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران) معماری - شهرسازی (کمیسیون و کمیته‌های معماری - شهرسازی شورای شهر تهران)
۲	مدیریت شهری	۱۵	شهرداری‌های مناطق / نواحی / معاونت برنامه‌ریزی، توسعه شهری و امور شورا / معاونت اجتماعی و فرهنگی
۳	دانشگاهی	۱۱	برنامه‌ریزی شهری، جامعه‌شناسی، آینده‌پژوهی

شناخته می‌شوند و فضای سناریوهای آینده را می‌سازند. نتیجه نهایی در تصویر شماره ۴ آمده است.

چنان‌که در تصویر شماره ۴ قابل مشاهده است، عدم قطعیت‌های «افزایش و یا کاهش نقش سمن‌ها و مشارکت‌های مردمی در مدیریت شهری» و «افزایش و یا کاهش اهمیت سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی» و «توسعه صنایع خلاق و نوین یا توسعه صنایع موجود» به ترتیب به عنوان مهم‌ترین کلیدی‌ترین عدم قطعیت‌های توسعه خلاق تهران شناخته شدند. در مرحله بعد باید از عدم همبستگی بین این عدم قطعیت‌ها اطمینان حاصل شود تا عدم قطعیت‌های سازنده سناریوهای توسعه خلاق تهران شناسایی شوند. در بررسی میزان همبستگی عدم قطعیت‌ها روشن شد که عدم قطعیت‌های «افزایش و یا کاهش نقش سمن‌ها و مشارکت‌های مردمی در مدیریت شهری» و «افزایش و یا کاهش اهمیت سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی» میزان همبستگی بالایی با یکدیگر دارند. بنابراین تحت عنوان یک موضوع و مفهوم بیان شدند. این دو موضوع تحت عنوان «افزایش و یا کاهش اهمیت مشارکت شهروندی، سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی» بیان

اثرگذاری» (با شاخص اجماع ۰/۱۳) نظرات بسیار پراکنده‌ای دارند؛ اما درباره پرسش «افزایش و یا کاهش هویت مکانی - منطقه‌ای» (با شاخص اجماع ۱/۶-) و «افزایش و یا کاهش حمایت دولت از مراکز آموزشی، فعالیت‌های تحقیق و توسعه و شرکت‌های دانش‌بنیان» (با شاخص اجماع ۱/۵-) اجماع نظر بیشتری بر وقوع هر یک از حالات دارند.

۲. محاسبه ضریب واریانس شاخص اجماع.

۳. محاسبه شاخص اهمیت: موضوع «افزایش و یا کاهش امنیت اجتماعی» (با شاخص ۹۰/۰۰) و «افزایش و یا کاهش اهمیت سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی» (با شاخص ۸۸/۸۹) از نظر خبرگان، بیشترین اهمیت را برای سیاست‌گذاری در حوزه کلان‌شهر تهران بر اساس پارادایم شهر خلاق دارند.

۴. ضرب نرمال شده ضریب اهمیت در نرمال شده ضریب واریانس شاخص اجماع.

۵. محاسبه میزان همبستگی موضوعات.

بعد از انجام این محاسبات، دو عدم قطعیتی که بیشترین مقدار عددی را داشته باشد و با یکدیگر همبسته نباشند، به عنوان عدم قطعیت‌های کلیدی

جدول ۳. محاسبه شاخص اجماع برای چالش‌های دوگانه پرسش‌نامه دلفی

ردیف	پرسش	میزان وقوع هر یک از حالت‌ها					
		شدیداً حالت اول	تأهدی حالت اول	شدیداً حالت دوم	تأهدی حالت دوم	تا حدی خواهد شد	هر دو حالت محقق خواهد شد
۱	حمایت و یا عدم حمایت دولت از فضای کسب‌وکار و کارآفرینی	۳	۸	۴	۱۵	۲	۳۲
۲	مهاجرت طبقه خلاق و نخبه در تهران و ماندگاری در آن و یا مهاجرت طبقه خلاق و نخبه از تهران و عدم ماندگاری در آن	۱۸	۱۰	۰	۴	۰	۳۲
۳	افزایش یا کاهش امنیت اجتماعی	۰	۱۳	۳	۱۶	۰	۳۲
۴	توسعه صنایع خلاق و نوین یا توسعه صنایع موجود	۶	۹	۰	۱۰	۳	۲۸
۵	افزایش یا کاهش آزادی‌های مدنی و سیاسی	۰	۱۵	۹	۸	۰	۳۲
۶	افزایش اهمیت / رشد و توسعه گردشگری و یا اهمیت کم و رشد ثابت گردشگری	۱۱	۷	۰	۸	۰	۲۶
۷	افزایش و یا کاهش کارکردهای فراملی تهران	۹	۱۹	۰	۴	۰	۳۲
۸	افزایش و یا کاهش نقش سمن‌ها و مشارکت‌های مردمی در مدیریت شهری	۴	۲۱	۴	۰	۰	۲۹
۹	رویکرد حاکم بر سیاست‌های کلان آمایشی (متعادل و یا بر مبنای مزیت مکانی)	۰	۵	۴	۱۴	۰	۲۳
۱۰	روند صعودی یا نزولی حرکت به سمت حکمرانی خوب شهری	۶	۱۳	۰	۱۰	۰	۲۳
۱۱	تمرکززدایی و یا عدم تمرکززدایی اداری و سیاسی از تهران	۴	۶	۱۲	۵	۰	۲۷
۱۲	کاهش رشد آلودگی‌های محیط زیستی و حفظ منابع طبیعی و یا افزایش رشد آلودگی‌های محیط زیستی و تخریب منابع طبیعی	۰	۴	۷	۱۴	۰	۲۵
۱۳	افزایش و یا کاهش مصرف کالاها فرهنگی	۹	۱۹	۰	۴	۰	۳۲
۱۴	افزایش و یا کاهش هویت مکانی - منطقه‌ای	۰	۲	۱۵	۶	۰	۲۳

ردیف	پرسش	میزان وقوع هر یک از حالت‌ها					
		شدیداً حالت اول	تا حدی حالت اول	شدیداً حالت دوم	تا حدی حالت دوم	هر دو حالت محقق خواهد شد	جمع
۱۵	افزایش و یا کاهش سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی	۰	۱۹	۳	۷	۰	۲۳
۱۶	افزایش و یا کاهش تقاضای کیفیت و زیست‌پذیری محیط سکونت از سوی شهروندان	۱۳	۰	۰	۱۱	۰	۲۴
۱۷	افزایش و یا کاهش حمایت دولت از مراکز آموزشی، فعالیت‌های تحقیق و توسعه و شرکت‌های دانش‌بنیان	۱۳	۱۴	۰	۰	۰	۲۷
۱۸	اجرا شدن و اثرگذاری قانون مالکیت معنوی و یا عدم اجرا و اثرگذاری	۰	۱۳	۰	۱۰	۳	۲۶

۳-۵. گام پنجم: پربار کردن سناریوها

۳-۵-۱. سناریوی اول: تهران صنعتی

در این سناریو، صنایع بزرگ بیشترین نرخ رشد را دارند. چون علاوه بر بالابودن نرخ مشارکت اقتصادی، صنایع موجود نیز رشد پیدا می‌کنند. شاید بتوان گفت که در این سناریو به دلیل رشد صنایع بزرگ، موانع ورود برای صنایع کوچک و متوسط (SME) و استارت‌آپ‌ها زیاد می‌شود.

در این سناریو سمن‌های کسب‌وکار^۲ شکل می‌گیرد. سمن‌های کسب‌وکار به طور متداول در حوزه‌های بهداشت، آموزش، خیریه و محیط زیست فعال هستند و فراهم‌کننده خدمات و

شد. عدم قطعیت «توسعه صنایع خلاق و نوین و یا توسعه صنایع موجود» همبستگی پایینی با دو عدم قطعیت دیگر دارد، بنابراین به عنوان عدم قطعیت کلیدی دوم شناخته شد. شکل فضای سناریوهای آینده توسعه خلاق تهران را نشان می‌دهد.

۳-۴-۵. سناریوها

از مجموع محاسبات انجام‌شده چهار فضای سناریویی زیر به تناسب عدم قطعیت‌های شناسایی‌شده استخراج شده است. در ادامه هر فضای سناریویی بر اساس مضامین و مفاهیم کلیدی اشاره‌شده تشریح خواهد شد (تصویر شماره ۵).

2. Business NGOs

ردیف	عنوان	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	
۱	حجابات با عدم حمایت دولت از فضای کسب و کار و آثار آن بر ایستادگی و با	۰.۴																		
۲	مهاجرت طیف جوانان و تبعید در تهران و پهنای آن در استان و سایر استان‌های	۰.۴	۰.۴																	
۳	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و عدم مشارکت مردم در امر	۰.۳	۰.۳	۰.۳																
۴	توسعه ساختار جلال و زینت با توسعه صنایع موجود	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳															
۵	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳														
۶	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳													
۷	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳												
۸	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳											
۹	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳										
۱۰	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳									
۱۱	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳								
۱۲	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳							
۱۳	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳						
۱۴	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳					
۱۵	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳				
۱۶	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳			
۱۷	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳		
۱۸	کاهش آسایش اجتماعی و رفاه و تبعید مردم و سیاسی	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳	۰.۳

تصویر ۴. میزان همبستگی عدم قطعیت‌ها

جدول ۴. محاسبه شاخص اهمیت (میزان اثرگذاری بر سیاست‌ها) برای چالش‌های دوگانه پرسش‌نامه دلفی

ردیف	پرسش	میزان تأثیر بر سیاست‌گذاری					
		بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	شاخص اهمیت
۱	حمایت و یا عدم حمایت دولت از فضای کسب‌وکار و کارآفرینی	۱۶	۱۰	۲	۲	۳۲	۸۲/۰۰
۲	مهاجرت طبقه خلاق و نخبه در تهران و ماندگاری در آن و یا مهاجرت طبقه خلاق و نخبه از تهران و عدم ماندگاری در آن	۲۲	۳	۴	۳	۳۲	۸۷/۰۰
۳	افزایش یا کاهش امنیت اجتماعی	۲۲	۷	۱	۲	۳۲	۹۰/۰۰
۴	توسعه صنایع خلاق و نوین یا توسعه صنایع موجود	۱۲	۱۳	۳	۰	۲۸	۸۶/۶۷
۵	افزایش یا کاهش آزادی‌های مدنی و سیاسی	۱۶	۱۲	۴	۰	۳۲	۸۷/۰۰
۶	افزایش اهمیت / رشد و توسعه گردشگری و یا اهمیت کم و رشد ثابت گردشگری	۲	۱۸	۴	۱	۲۶	۷۷/۱۴
۷	افزایش و یا کاهش کارکردهای فراملی تهران	۱۶	۷	۶	۳	۳۲	۸۲/۰۰
۸	افزایش و یا کاهش نقش سمن‌ها و مشارکت‌های مردمی در مدیریت شهری	۱۳	۱۳	۳	۰	۲۹	۸۶/۶۷
۹	رویکرد حاکم بر سیاست‌های کلان آمایشی (متعادل و یا بر مبنای مزیت مکانی)	۶	۱۲	۵	۰	۲۳	۸۰/۰۰
۱۰	روند صعودی یا نزولی حرکت به سمت حکمرانی خوب شهری	۹	۷	۵	۰	۳	۷۵/۵۶
۱۱	تمرکززدایی و یا عدم تمرکززدایی اداری و سیاسی از تهران	۱۰	۷	۷	۳	۰	۷۷/۵۰
۱۲	کاهش رشد آلودگی‌های محیط زیستی و حفظ منابع طبیعی و یا افزایش رشد آلودگی‌های محیط زیستی و تخریب منابع طبیعی	۴	۱۴	۴	۳	۰	۷۴/۲۹
۱۳	افزایش و یا کاهش مصرف کالاهای فرهنگی	۱۶	۱۳	۳	۰	۳۲	۸۷/۰۰
۱۴	افزایش و یا کاهش هویت مکانی - منطقه‌ای	۱۴	۵	۳	۱	۰	۸۷/۰۰

میزان تأثیر بر سیاست‌گذاری							ردیف	پرسش
شخص اهمیت	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	هیچ	نسبت		
۱۱	۱۳	۰	۰	۰	۳۳	۸۸/۸۹	۱۵	افزایش و یا کاهش سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی
۶	۱۱	۲	۵	۰	۲۴	۷۵/۰۰	۱۶	افزایش و یا کاهش تقاضای کیفیت و زیست‌پذیری محیط سکونت از سوی شهروندان
۱۴	۱۱	۱	۱	۰	۲۷	۸۷/۵۰	۱۷	افزایش و یا کاهش حمایت دولت از مراکز آموزشی، فعالیتهای تحقیق و توسعه و شرکتهای دانش‌بنیان
۱۱	۹	۳	۳	۰	۲۶	۸۰/۰۰	۱۸	اجراشدن و اثرگذاری قانون مالکیت معنوی و یا عدم اجرا و اثرگذاری

عین حال موجب تخریب محیط زیست می‌شود که افزایش مشارکت شهروندان ممکن است جنبش‌های اعتراضی را ایجاد کرده و دامن بزند.

۳-۵-۲. سناریوی دوم: تهران خلاق

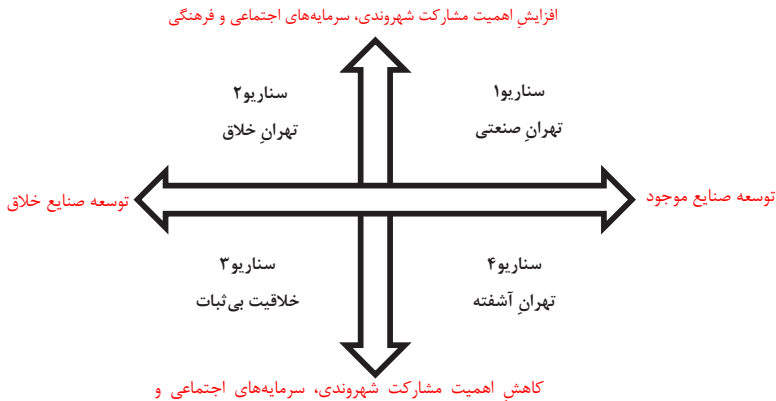
این سناریو بهترین سناریو برای توسعه خلاق شهر تهران است. در این سناریو به دلیل بالابودن مشارکت اجتماعی و وجود صنایع فرهنگی و خلاق، نوآوری‌های اجتماعی افزایش می‌یابد. برخلاف سناریوی اول که سمن‌ها در چند حوزه خاص فعال بودند، سمن‌ها در حوزه‌های متنوع شهروندی رشد پیدا می‌کنند. در این سناریو بیشترین میزان تنوع و مدارپذیری اجتماعی وجود دارد، شرکتهای نوپا و خلاق رشد زیادی می‌کنند و انواع مهارت‌ها و خدمات به واسطه فناوری‌های مدرن در دسترس شهروندان قرار می‌گیرد.

در این سناریو امکان صادرات محصولات نوآورانه و صنایع فرهنگی به حوزه کشورهای فارسی‌زبان و

کالاهای خدماتی برای صنایع بزرگ و سنگین هستند. همچنین وقتی شرکت‌های بزرگ رشد می‌کنند، امکان رشد مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها^۳ نیز وجود دارد. در این سناریو تقاضا برای کیفیت زندگی بسیار بالاست و امنیت اجتماعی نیز به‌خوبی تأمین می‌شود؛ زیرا هم سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی بالاست - که خود باعث ارتقای امنیت اجتماعی می‌شود - و هم صنایع موجود به واسطه فعالیت، تولیدکننده اشتغال، تخصص و مهارت هستند.

در این سناریو شاهد مهاجرت طبقه کار «نیمه‌ماهر» به تهران هستیم. این مهاجرت موجب افزایش سهم جمعیتی طبقه کارگر می‌شود. بر این اساس امکان شکل‌گیری شهرک‌های خوابگاهی نیز بیشتر می‌شود. به عنوان مثال ظرفیتهای خالی مسکونی در شهر جدید پردیس و یا سایر شهرهای اطراف تهران تکمیل می‌شود. رشد صنایع بزرگ در

3. Corporate Social Responsibility (CSR)

تصویر ۵. فضای چهارگانه سناریوهای توسعه خلاق شهر تهران بر اساس دو عدم قطعیت کلیدی

می‌یابند، توسعه خلاقیت یا به سمت اندیشه و ایدئولوژی نیروهای قدرتمند و ثروتمند است یا مانند جزیره‌هایی بدون ارتباط مؤثر با یکدیگر و منزوی. جرقه‌هایی از خلاقیت ممکن است وجود داشته باشد، ولی ثبات ندارد و پایدار نیست. در این سناریو همچنین ممکن است مهاجرت نیروی انسانی ماهر و خلاق را به تهران داشته باشیم، ولی ماندگاری آن‌ها در تهران بسیار کم خواهد بود. امنیت اجتماعی در این سناریو به دلیل کاهش مشارکت‌های اجتماعی و سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی کمتر خواهد

۳-۵-۴. سناریوی چهارم: تهران آشفته

در این سناریو صنایع بزرگ رشد می‌کنند ولی این رشد همراه با کاهش سرمایه اجتماعی و فرهنگ و مشارکت شهروندی است. بنابراین هزینه‌های زندگی در تهران افزایش می‌یابد و به همان نسبت هزینه نیروی انسانی برای صنایع نیز افزایش پیدا می‌کند. بنابراین در این سناریو شاهد کاهش روند مهاجرتی به تهران خواهیم بود. ضمن اینکه ممکن است مهاجرت معکوس نیز از تهران اتفاق بیفتد. محورهای

کشورهای جهان اسلام رشد می‌یابد. تهران می‌تواند نقش فراملی در حوزه فرهنگی در کشورهای خاورمیانه ایفا کند. در این حالت صنایع فرهنگی و خلاق نظیر سینما، ادبیات، نشر و موسیقی رشد می‌کنند. می‌توان شاهد تنوع نهاد خانواده بود، زیرا طبقه خلاق به سبک‌های ویژه زندگی گرایش دارد. امکانات اوقات فراغت و زیرساخت‌های فرهنگی توسعه می‌یابد. بنابراین شاهد ایجاد راسته‌ها و مناطقی برای زندگی شبانه و افزایش رونق فعالیت رستوران‌ها و کافه‌ها هستیم. همچنین تفرجگاه‌های شهری اطراف تهران، نظیر مناطق شمالی شهر تهران (دربند، توچال و درکه) بیش از پیش مورد توجه قرار می‌گیرند. اما در عین حال همه این موارد می‌تواند منجر به بروز تنش‌ها و درگیری‌هایی چه در سطح جامعه و چه در سطح سیاست‌گذاری شود.

۳-۵-۳. سناریوی سوم: خلاقیت بی‌ثبات

در این سناریو در یک برهه زمانی، صنایع خلاق و فرهنگی توسعه می‌یابند. اما از آنجا که مشارکت شهروندی، سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی کاهش

صنعتی در منطقه ۲۲ تهران و اتوبان تهران - کرج و سایر مناطق صنعتی اطراف تهران توسعه می‌یابد و کاربری‌های مرکز شهر بیشتر به کاربری‌های اداری و خدمات بازرگانی تبدیل می‌شوند. بنابراین شاهد کاهش زیرساخت کاربری‌های فرهنگی هستیم؛ مثل برهه‌ای که سینماداران به دلیل اینکه مجاز به تغییر کاربری نبودند، سینماها را آتش می‌زدند تا بتوانند آن را به کاربری دیگری تبدیل کنند.

در این سناریو شاهد حضور پایین شهروندان در فضای عمومی و شهری به دلیل نبود زیرساخت مناسب اوقات فراغت و نیز سرمایه اجتماعی و فرهنگی پایین هستیم. بنابراین فعالیت رستوران‌ها و کافه‌ها پایین می‌آید و شاهد حضور گتوها به واسطه رشد صنایع بزرگ در شهر خواهیم بود. صنایع فرهنگی نه تنها رشد پیدا نمی‌کنند؛ بلکه رشد آن‌ها منفی می‌شود و برخلاف سناریوی اول، طبقات حاشیه‌نشین و نه خوابگاهی شکل می‌گیرند.

۳-۶-۳. گام ششم: کندکاو در مضامین سناریوها

همان‌طور که دیده می‌شود آینده تهران یک وضعیت قطعی و محتوم نیست؛ بلکه مجموعه‌ای از امکان‌های متفاوت است که بر اساس نتایج این پژوهش حول دو عدم قطعیت مهم «اجتماعی» و «سیاست‌گذارانه» شکل می‌گیرد. مطالعات دیگر نیز این نتیجه را تأیید می‌کنند.^۴

آنچه از جمع‌بندی پاسخ‌ها به دلفی دومرحله‌ای برمی‌آید، این است که یکی از مهم‌ترین و شدیدترین عدم قطعیت‌ها برای آینده تهران «مشارکت شهروندی» در حالت کلی و تعمیم‌یافته

۴. مطالعات آینده‌نگاری شهر تهران که از اسناد پشتیبان برنامه سوم توسعه شهر تهران است، سناریوهای چهارگانه تهران را با دو عدم قطعیت شناسایی کرده است.

آن است. «مشارکت شهروندی» شامل «افزایش اهمیت سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی» و «مشارکت فعالانه‌تر نهادهای غیردولتی» در اداره امور شهراست. عدم قطعیت مهم و شدید دیگر پیش‌روی تهران «توسعه صنایع خلاق و نوین» است. اگرچه این مفهوم در ادبیات سیاست‌گذاری شهری تهران در سال‌های اخیر زیاد شنیده می‌شود، اما از دید خبرگان نه تنها قطعی نیست؛ بلکه مهم‌ترین عدم قطعیت در قیاس با دیگر عدم قطعیت‌هاست. سناریوهای به‌دست‌آمده در این موارد اختلافات جدی با هم دارند که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. جمعیت و مهاجرت: برخلاف دیدگاه متداول که مهاجرت به تهران را پدیده‌ای کژکارکرد می‌داند، سناریوهای فوق نشان می‌دهند که مهاجرت بسته به فضای سناریویی می‌تواند مشوق و محرک تحقق شهر خلاق در تهران باشد؛ مثلاً در سناریوهای ۱ و ۲ مهاجرت و جذب طبقه خلاق مطرح است. جذب طبقه خلاق در سناریوی یک می‌تواند بر شکل‌گیری اجتماعات مدرن و سپس تحقق خوشه‌های اقتصادی مبتنی بر خلاقیت تأثیر بگذارد. مشارکت و شکل‌گیری سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی، از نتایج نوعی خاص از مهاجرت به تهران خواهند بود. این مهاجرت تأثیر مثبت، مستقیم و پیوسته‌ای بر سناریوی ۲ خواهد داشت.

۲. اهمیت جغرافیای شهری تهران: دیدگاه‌هایی وجود دارد که بر مبنای آن در آینده، جغرافیای شهری تهران هم به لحاظ مشکلات جمعیتی و محیط زیستی و هم به لحاظ توسعه فناوری‌هایی که امکان کارکردن از راه دور را فراهم می‌کند، دیگر اهمیت چندانی نخواهد داشت. این مطالعه نشان می‌دهد که به جز سناریوی چهارم در سناریوهای اول تا سوم اهمیت جغرافیای شهری تهران به واسطه

متصدی تبدیل به نهادی تسهیلگر و اجتماعی شود. این نهاد باید قدرت جذب مشارکت شهروندی را داشته باشد. در زمینه‌های اقتصادی مدیریت شهری، لازم است اقتصاد شهری که امروز عمدتاً مبتنی بر تراکم‌فروشی و ساخت‌وساز است، به سمت درآمدزایی از اقتصاد خلاق و دانش‌بنیان شهری تغییر مسیر دهد. این مهم خود مستلزم تغییر در رویکرد و مهارت‌های سازمانی مدیریت شهری و امکان مشارکت‌پذیری و انعطاف در ساختارهای مالی و اداری است. اما در دو سناریوی سوم و چهارم لازم است مدیریت شهری تصدی خود را بر شهر حتی به سمت پلیسی‌شدن بیشتر و ارتقای رویکردهای امنیتی پیش ببرد. در نبود مشارکت شهروندی هم توسعه صنایع موجود و هم توسعه صنایع خلاق منجر به بروز تنش‌ها و درگیری‌هایی خواهد شد. همچنین در نبود مشارکت و اهمیت سرمایه‌های اجتماعی، نهادهای مدیریت شهری ناچار از ادامه روال تراکم‌فروشی و ساخت‌وساز برای اداره شهر هستند و این ساختارها فربه‌تر خواهد شد.

۳-۷. گام هفتم: انتخاب شاخص راهنما

نگاهی به نتایج میانی یعنی پیش‌ران‌ها و روندها، مؤلفه‌های برآمده از مبانی نظری و نتایج پایانی این مطالعه نشان‌دهنده اهمیت میدان جامعه در تحقق شهر خلاق است. همان‌طور که در **جدول شماره ۱** آمده است، عموم پیش‌ران‌ها حول موضوعات اجتماعی نظیر احساس عدالت، احساس امنیت، توسعه احزاب، توسعه مشارکت مدنی سازمان‌های مردم‌نهاد، آزادی‌های مدنی و تنوع فرهنگی است. حتی در حوزه اقتصادی نیز سویه‌های پررنگ اجتماعی قابل مشاهده است. در این باره می‌توان به پیش‌ران‌هایی مانند گردشگری و کارآفرینی محلی اشاره کرد. به نظر می‌رسد «غلبه نیروهای اجتماعی در سناریوهای آینده تهران» در مطالعات دیگر نیز

توسعه صنایع - اعم از موجود یا نوین - اهمیت خواهد داشت. شکل مهاجرت و نوع اهمیت سرزمینی، در سناریوهای مختلف متفاوت خواهد بود. اما تهران همچنان به عنوان کلان‌شهر از نظر جغرافیایی اهمیت خواهد داشت.

۳. بحران‌ها و چالش‌های شهری: در مطالعاتی که طی سال‌های ۹۶ و ۹۷ در تهران انجام شده است، آلودگی هوا، ترافیک و شکاف طبقاتی به عنوان ابرچالش‌های تهران امروز شناخته شده است. آلودگی هوا و ترافیک در سناریوی دوم، امکان بهبود دارد؛ زیرا بخشی از صنایع خلاق و نوآوری‌های شهری متوجه رفع چالش‌های شهری و محیط زیست می‌شوند. در سناریوهای دیگر این چالش‌ها نه‌تنها بهتر نخواهد شد که وضعیت پیچیده‌تری به خود خواهد گرفت. توسعه صنایع موجود خود می‌تواند یکی از دلایل آلودگی محیط زیست باشد. در سناریوی سوم، اساساً خلاقیت و نوآوری به سمت موضوعاتی با خیر عمومی پیش نمی‌رود؛ زیرا مشارکت شهروندان اهمیتی ندارد، بلکه موضوع اصلی توسعه صناعی است که بر اساس کسب درآمد و یا حمایت‌های دولتی، ایجاد می‌شوند. مسئله بسیار مهم این است که در هیچ‌یک از سناریوهای به‌دست‌آمده، امکان بهبود در شکاف طبقاتی در تهران وجود ندارد. امکان بهبود شکاف طبقاتی تنها در صورتی امکان دارد که سیاست‌گذاری‌های خاص و هدفمند در این باره انجام شود.

۴. تغییر در رویکرد و ساختار نهادهای مدیریت شهری: نگاهی به فضاهای سناریویی نشان می‌دهد که در هر چهار سناریو؛ نهادهای مدیریت شهری ناچار از تغییر هستند. در سناریوهای اول و دوم با افزایش مشارکت شهروندی همراه با توسعه صنایع خلاق یا توسعه صنایع موجود، مدیریت شهری باید از نهادی

استفاده باشد و بهترین تخصیص برای منابع اتفاق بیفتد. این موضوع در سیاست‌گذاری شهری مانند تهران که به‌تنهایی پایتخت اقتصادی، سیاسی و فرهنگی ایران است، اهمیت دوچندان دارد. با توجه به این کارکرد سناریونگاری و بر اساس نتایج این مطالعه، مهم‌ترین سیاست‌های شهری برای تهران در ادامه خواهند آمد:

کمک، تسهیل و ایجاد نهادهای واسط شهری میان جامعه و مدیریت شهری: در هر چهار سناریوی حیات و تعامل، نهادهای واسط نظیر سمن‌ها و اجتماعات محله‌ای^۸ منجر به کم‌شدن تنش‌ها، افزایش بهره‌وری، بالاتر رفتن شانس ایجاد اجتماعات مدرن و در نهایت کاهش آسیب‌های اجتماعی خواهد شد.

پررنگ کردن عنصر رواداری در سیاست‌های شهری: تهران در وضعیت کنونی خود نیز تجمعی از اقوام، مذاهب، فرهنگ‌ها و حرفه‌های متفاوت است. مهم‌ترین عنصر در جلب مشارکت (در سناریوهای اول و دوم) یا کاهش تنش (در سناریوهای سوم و چهارم) رواداری است. چنانچه رواداری به معنای نادیده‌نگرفتن تفاوت‌ها و احترام به تنوع فرهنگی در سیاست‌های شهری پررنگ شود، در هر چهار سناریو مفید خواهد بود.

توجه ویژه به شکاف طبقاتی: همان‌طور که گفته شد هیچ‌کدام از چهار سناریوی مطرح‌شده، تأثیر مثبتی بر کم‌کردن شکاف طبقاتی یا دربرگیرندگی بیشتر در تهران ندارند. مضاف بر اینکه برطرف کردن شکاف طبقاتی - یا نابرابری‌های درون شهری - از مأموریت‌های یک نهاد عمومی است. این موضوع چالشی است که می‌تواند دامن‌گیر هر کدام از

تأیید شده است. «غلبه نیروهای اجتماعی» از سوی متفکرانی چون لندری^۵، جیکوبز^۶ و فلوریدا^۷ نیز مورد تأکید قرار گرفته است. در سناریوهای به‌دست‌آمده مؤلفه مشارکت، سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی و حتی توسعه صنایع خلاق و نوین، مؤلفه‌های اجتماعی است که می‌توان ادعا کرد شاخص راهنمای توسعه یا سرکوب آن «رواداری» است. بر اساس سناریوهای به‌دست‌آمده «رواداری» می‌تواند مانند دماسنجی دقیق، نشان‌دهنده حرکت شهر به سمت هریک از سناریوها باشد. «رواداری» در دو سطح قابل تعریف است:

رواداری هم‌ارز: رواداری میان گروه‌های مختلف اجتماعی که قدرت ساختاری و رسمی بر یکدیگر ندارند. تعامل و رواداری میان مهاجرین، قومیت‌های مختلف، پذیرش زنان در جامعه، مذاهب مختلف و سبک‌های زندگی مختلف از این جمله است.

رواداری سلسله‌مراتبی: رواداری میان سیاست‌گذاران، مدیران و حاکمان شهری با مردم در این دسته جای می‌گیرد. رفتن به سمت سیاست‌های روادارانه در فضاهای عمومی، قدرتمند کردن حوزه‌های هم‌افزایی هنری، فرهنگی و اقتصادی و اهمیت‌دادن به زیست عمومی در قالب سبک‌های زندگی عمومی در این سطح قابل مشاهده خواهد بود.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

یکی از نتایج مهم و تأثیرگذار استفاده از سناریونگاری، کمک به سیاست‌گذاری‌هایی است که تنها بر اساس یک سناریو نگاشته نشده باشد، بلکه تا حد زیادی در سناریوهای دیگر هم پابرجا و قابل

5. Landry

6. Jacobs

7. Florida

8. Community Based Organizations (CBOs)

حامی مالی

بخشی از هزینه این پژوهش با حمایت شهرداری تهران فراهم شده است.

مشارکت نویسندگان

روش‌شناسی، اعتبارسنجی و تحلیل: امیرناظمی، نفیسه آزاد؛ مفهوم‌سازی: سهیلا علیرضانژاد، نفیسه آزاد؛ نگارش پیش‌نویس، بصری‌سازی: نفیسه آزاد؛ ویراستاری و نهایی‌سازی نوشته: امیرناظمی، سهیلا علیرضانژاد، نفیسه آزاد؛ نظارت: امیرناظمی، سهیلا علیرضانژاد.

تعارض منافع

بنا به اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

تشکر و قدردانی

لازم است از جناب آقای دکتر میرزایی معاون وقت برنامه‌ریزی و توسعه شهری شهرداری تهران که تسهیلات لازم را برای دسترسی به مشارکت‌کنندگان فراهم آوردند قدردانی کنیم. همچنین قدردان جناب آقای مهندس امیرحسین عصارزاده هستیم که در گردآوری نتایج پرسش‌نامه‌های دلفی و انجام محاسبات مربوط به آن با نویسندگان همکاری کردند.

چهار سناریو شود.

سیاست‌های تعامل منطقه‌ای: چنان‌که فلوریدا می‌گوید هیچ‌کدام از خوشه‌های شکل‌گرفته در جغرافیای خلاقیت این قابلیت را ندارند که در تنهایی و انزوا رشد کرده و منبع تولید خلاقیت‌های جدید باشند. بنابراین تعامل منطقه‌ای شهری مانند تهران می‌تواند نه تنها در سناریوی دوم موجب رشد و شکوفایی باشد، بلکه در سناریوهای دیگر هم تأثیر مثبت خواهد داشت.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

از آنجا که اساس یافته‌های این پژوهش، جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسش‌نامه‌های دلفی بوده است بنا به خواست مشارکت‌کنندگان اطلاعات شخصی و پاسخ‌ها محرمانه نگاه داشته شده و جز نویسندگان کسی به آن‌ها دسترسی نداشته است. مشارکت‌کنندگان این حق را داشته‌اند که پیش از انتشار مقاله و دفاع از پایان‌نامه، پاسخ‌های خود را پس بگیرند؛ هرچند هیچ‌کدام از آن‌ها تا لحظه انتشار از حق خود استفاده نکردند. همچنین تأمین‌کننده مالی، موضوع پژوهش، نحوه انتشار و نتایج پژوهش برای مشارکت‌کنندگان به طور کامل تشریح شده است. در مواردی که مصاحبه یا گفت‌وگوی تلفنی انجام شده در صورت ضبط گفت‌وگوها، مشارکت‌کنندگان در جریان قرار گرفته و رضایت آن‌ها کسب شده است.

منابع فارسی

- پوراحمد، احمد و دیگران. ۱۳۸۹. «تحلیلی بر الگوی گسترش کالبدی-فضایی شهر گرگان با استفاده از مدل‌های آنتروپی شانون و هلدن». پژوهش و برنامه‌ریزی شهری. سال ۱، شماره ۳، صص. ۱-۱۸.
- حاج‌حسینی، حجت‌الله، حسن اشتری و حافظ مهدنژاد. ۱۳۹۳. «نقش نظریه شهر خلاق در پویای اقتصاد فرهنگی و زندگی شهری». ترویج علم. سال ۵، شماره ۲، صص. ۱۵-۳۷.
- امیدی، رضا. ۱۳۹۵. سند راهبردی مهار، کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی شهر تهران. تهران: مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
- ایزدی، پگاه و دیگران. ۱۳۹۵. «بازآفرینی شهری با تاکید بر شناسایی و تحلیل خوشه‌های فرهنگی (مطالعه موردی بافت تاریخی-فرهنگی شیراز)». فصلنامه علمی-پژوهشی اقتصاد و مدیریت شهری. سال ۵، شماره ۱۸، صص. ۲۱-۴۰.
- حاجیانی، ابراهیم و محمود قصاب. ۱۳۹۲. «آینده و سناریونگاری؛ طبقه‌بندی روش‌ها و دسته‌بندی سناریوها». فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی. سال ۲، شماره ۸، صص ۳۳-۶۲.
- خان‌سفید، مهدی. ۱۳۹۱. «مدیریت شهری و شهر خلاق». مجله منظر. سال ۴، شماره ۱۹، صص. ۹۲-۹۵.
- بدری، سیدعلی و دیگران. ۱۳۹۵. اطلس کیفیت زندگی شهر تهران: ارزیابی کیفیت زندگی در کلان‌شهر تهران. تهران: سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
- دبیرخانه پایش و ارزیابی معاونت برنامه‌ریزی، توسعه شهری و امور شورای شهرداری تهران. ۱۳۹۶. گزارش پایش و ارزیابی برنامه دوم توسعه شهرداری تهران.
- قربانی، رسول، سعید حسین آبادی و علی طورانی. ۱۳۹۲. «شهرهای خلاق: رویکردی فرهنگی در توسعه شهری». فصلنامه مطالعات جغرافیایی مناطق خشک. سال ۳، شماره ۱۱، صص. ۱-۱۸.
- میرشاه ولایتی، فرزانه و دیگران. ۱۳۹۳. پویای محیطی به عنوان ابزار آینده‌پژوهی در مراکز پژوهشی. در: چهارمین کنفرانس بین‌المللی و هشتمین کنفرانس ملی مدیریت فناوری (۱۰-۱۱ آذر). جزیره کیش، انجمن مدیریت فناوری ایران.
- ربانی، طاهرا. ۱۳۹۶. تبیین الگوی آینده‌نگاری مدیریت توسعه پایدار شهری، نمونه موردی: تهران. پایان‌نامه مقطع دکتری.

دانشگاه تربیت مدرس.

افشار، سمیه. ۱۳۹۵. تحلیل راهبردی تاثیر شهر خلاق بر توسعه پایدار شهر تهران. پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد. دانشگاه علامه طباطبائی.

عصارزاده، امیرحسین. ۱۳۹۲. ارزیابی شاخص‌های شهر خلاق در پهنه فرهنگی تهران. پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

امینی قشلاقی، داوود. ۱۳۹۵. بومی‌سازی و تبیین شاخص‌های مکانی و فضایی شهر خلاق در کلان‌شهر تهران. پایان‌نامه مقطع دکتری. دانشگاه پیام نور استان تهران.

References

- Bell, Wendell. 1996. *Foundations of Futures Studies: Human Science for a New Era. History, Purposes and Knowledge*. Piscataway: Transaction Publishers.
- Cruz, Shermon, and Cesar H. Villanueva. 2014. "City Futures for City Leaders Penang Malaysia." *Journal of Futures Studies*. vol. 19. no. 1. pp. 115-124. <https://jfsdigital.org/articles-and-essays/2014-2/vol-9-no-1-sept-2014/reports/city-futures-for-city-leaders-penang-malaysia/>
- Fahey, Liam, and Robert M. Randall, editors. 1997. *Learning from the Future: Competitive Foresight Scenarios*. New York: John Wiley & Sons. https://books.google.com/books/about/Learning_from_the_Future.html?id=X-tm-CgAAQBAJ&source=kp_book_description
- Florida, Richard. 2012. *The Rise of the Creative Class--Revisited*. New York: Basic Books. <https://www.amazon.com/Rise-Creative-Class-Revisited-Anniversary-Revised/dp/0465029930>
- Ghorbani, Rasool, Saeed Hossein Abadi, and Ali Toorani. 2013. "Creative Cities: As Cultural Approach in Urban Development (Persian)." *Journal of Arid Regions Geographics Studies*. vol. 3. no. 11. pp. 1-18. <http://journals.hsu.ac.ir/jarhs/article-1-88-fa.html>
- Government Office for Science. 2014. "Future of Cities: The Science of Cities and Future Research Priorities, a Report by the Project's Lead Expert Group." *Government Office for Science* [Internet]. Available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/516407/gs-16-6-future-cities-science-of-cities.pdf
- Hall, Peter. 1999. *Cities in Civilization: Culture, Innovation, and Urban Order*. Nanjing: Phoenix Giant.
- Huss, William R, and Edward J. Honton. 1987. "Scenario Planning--What Style Should You Use?" *Long Range Planning*. vol. 20. no. 4. pp. 21-29. [DOI:10.1016/0024-6301(87)90152-X]
- Izadi, Pegah, et al. 2017. "Urban Regeneration by Emphasizing on Identification and Analysis of Cultural Creative Clusters (Case Study: Shiraz Historical-Cultural Fabric) (Persian)." *Journal of Urban Economics and Management*. vol. 5. no. 18. pp. 21-40. <http://iueam.ir/article-1-663-fa.html>
- Jacobs, Jane. 1992. *Systems of Survival: A Dialogue on the Moral Foundations of Commerce and Politics*. New York: Random House.
- Khansefid, Mahdi. 2012. "Creative City and Urban Management (Persian)." *Manzar*. vol. 4. no. 19. pp. 92-95. http://www.manzar-sj.com/article_1771.html
- Landry, Charles, and Franco Bianchini. 1995. *The Creative City*. London: Demos. <https://books.google.com/books?id=uulAbj7IKdIC&dq>
- Marvin, Robert, et al. 2002. "The Circle of Security Project: Attachment-Based Intervention with Caregiver-Pre-School Child Dyads." *Attachment & Human Development*. vol. 4. no. 1. pp. 107-124. [DOI:10.1080/14616730252982491]
- Mirshah Velayati, Farzaneh, et al. 2014. Environmental Scanning as a Future Studies Tool in Research Centers (Persian). Paper presented at: The 4th International & the 8th National Conference on Management of Technology (1-2 December). Kish Island, Iranian Association for Management of Technology. https://www.civica.com/Paper-IRAMOT08-IRAMOT08_008.html
- Ogilvy, Jay, and Peter Schwartz. 1998. Plotting Your Scenarios. In: Edited by Fahey, Liam and Robert M. Randall. *Learning from the Future: Competitive Foresight Scenarios*. New York: John Wiley & Sons. http://www.meadow-lark.co/plotting_your_scenarios.pdf
- Omid, Reza. 2016. Sanad Rahbord, Mahar, Control va Kasheshe Asibhaye Ejtemaei Shahre Tehran [Strategic Document for Control, Control and Reduction of Social Damages in Tehran] (Persian). Tehran: Tehran Urban Research & Planning Center.
- Schwartz, Peter. 1991. *The Art of the Long View*. New York: Doubleday.
- Vickery, Jonathan. 2011. "Beyond the Creative City-Cultural Policy in an Age of Scarcity." *MADE: A Centre for Place-Making* [Internet]. November. Available at: <http://made.org.uk/media/files/BeyondtheCreativeCity.pdf>